

Özünde Tartışmalı Kavramlar*

Essentially Contested Concepts

Walter Bryce Gallie

Çeviren: Hüseyin Bal**

Giriş

Genel ya da doğa bilimlerine ait bir kavramın herhangi bir kullanımına, daha güçlü ya da daha zayıf nedenlerle itiraz edilebilir. Ancak nedenlerinin gücü ne olursa olsun, söz konusu kavramın kullanım türüne göre genellikle o kavramı kullananlar ile onun özel kullanımına itiraz edenler arasında bir muvafakat olduğu varsayılır. Bu varsayım mevcut olmadığında, felsefi araştırma için geniş çapta kabul görmüş bir zemine sahibiz demektir. Bu nedenle, “bu resim yağlı boya ile boyanmıştır” ifadesine, tartışmacıların ilgili terimlerin doğru kullanımını konusunda hemfikir oldukları doğal varsayımı altında, onun suluboya ile boyandığı gerekçesiyle itiraz edilebilir. Ancak “bu resim bir sanat eseridir” şeklindeki bir ifade, “sanat eseri” teriminin uygun genel kullanımını –ve felsefi açıklama ihtiyacı- konusundaki açık bir anlaşmazlık nedeniyle, tartışmalı ifadedir.

Peki, gerekli açıklama hangi biçimleri alabilir? Felsefe tarihi üç tane biçim öneriyor. İlk bir filozof, tartışılmakta olan kavramın, herkesin kabul edebileceği bir anlamını bir şekilde keşfedebilir veya keşfettiği hususunda diğerlerini ikna edebilir. Alternatif olarak, yine filozof, tartışmacıların tartışmalı kavram için, ihtilaflarında ısrar etmek yerine, bundan böyle mutabık olmaya karar verebilecekleri bir anlam önerebilir. Üçüncüsü, filozof söz konusu kavramın tartışmalı karakterinin gerekliliğini (belirli açıklayıcı koşullara göre) kanıtladığını veya açıkladığını iddia edebilir; mesela Kant’ın Antinomlar’da yapmaya çalıştığı gibi. Ancak son zamanlarda, etkili felsefi açıklamaların yukarıdakilerin herhangi birinden çok daha karmaşık ve anlaşılması zor bir karaktere sahip olduğu ve bugün, ortaya çıktıkları her yerde kavramsal kafa karışıklıklarını ortadan kaldırmak için kullanılabilecek bir tür düşünce «motoru» olarak, felsefe fikrinin yaygın bir reddinin olduğu bize öğretilmiş. Şimdi, bu ikinci görüşün herhangi bir aşırı biçimine geri dönüşü savunmak istemeksizin, önemli bir kavram grubu söz konusu olduğunda, tek bir yaklaşım yönteminin -oldukça katı bir şemalaştırma gerektiren tek bir açıklayıcı hipotezin- kabulünün bize çok ihtiyaç duyulan türde bir aydınlanma sağlayabileceğini göstermeyi umuyorum.

*Aristoteles Derneği Toplantısı, 21, Bedford Meydanı, Londra, W.C.A, \ 12 Mart 1956, 19:30
**Doç. Dr. | Karadeniz Teknik Üniversitesi İİBF | huseyinbal@ktu.edu.tr
Liberal Düşünce Dergisi, Yıl: 26, Sayı:104, Güz 2021, ss.187-208.

İncelemeyi önerdiğim kavramlar, bir dizi organize veya yarı-organize insan etkinliği ile ilgilidir: Bu kavramlar, akademik açıdan estetiğe, siyaset felsefesine, tarih felsefesine ve din felsefesine aittirler. Onlarla ilgili ana düşüncem şudur: Mesela Hristiyan geleneği, sanat, demokrasi gibi kavramların doğru kullanımı konusunda hemfikir olmayan insan grupları vardır. Bu terimlerin farklı kullanımlarını ve şekil aldıkları karakteristik argümanları incelediğimizde, kısa süre sonra, bunların herhangi birinin doğru veya standart kullanım olarak ele alınabilecek, açıkça tanımlanabilen tek bir genel kullanımlarının olmadığını görürüz. “Sanat eseri”, “demokrasi” veya “Hristiyan Doktrini” gibi terimlerin farklı kullanımlarının, farklı sanat ve eleştiri ekolleri, farklı siyasi gruplar ve partiler, farklı dini topluluklar ve mezhepler için tamamen ilgisiz olmasa da, farklı işlevleri vardır. Şimdi, bu çeşitlilikteki işlevler açıklandığında, yukarıda bahsedilen kavramların işaret ettiği anlaşmazlıkların bir anda sona ermesi beklenebilir. Fakat aslında bu olmuyor. Aksine, her bir taraf “sanat eseri”, “demokrasi” veya “Hristiyan doktrini” kavramlarının, *kendine göre* yorumlanmasıyla yerine getirdiği özel işlevlerin, söz konusu kavramın açıkça yerine getirdiği söylenebilecek en doğru, en uygun ve en önemli işlevler olduğunu ileri sürmeye devam eder. Dahası, her bir taraf ikna edici argümanlar, kanıtlar ve diğer gerekçelendirme biçimleriyle, iddiasını savunmaya devam eder.

Pratik yaşamda böyle bir durum söz konusu olduğunda, bunu muhtemelen hiçbir tartışmanın ortadan kaldıramayacağı, doğrudan bir çıkarlar, zevkler veya tavırlar çatışması olarak görmek akıllıca olur. Sonuç olarak, rakip tarafların sözde rasyonel savunmalarını, en iyi ihtimalle bilinçsiz akla uydurmalar (rasyonalizasyon) ve en kötü ihtimalle de karmaşık özel savunmalar sayarak, reddetme eğilimindeyiz. Öte yandan, felsefede bu tür bir durum devam ettiğinde (yani bazı tartışmacılar, herkese karşı “töz” veya “benlik” veya “fikir” terimlerinin bir ve yalnızca bir doğru anlamı olduğunu iddia etmeye devam ettiğinde) bunu köklü ve son derece ilginç bir entelektüel temâyüle atfetmek eğilimindeyiz. Bu temâyül “metafiziktir”; yani felsefî meşrebimize göre marifetle bilinecek veya hayranlıkla temâşâ edilecek olan bir şey. Şimdi bitmeyen tartışmaların bir yandan psikolojik nedenlerden, diğer yandan da metafizik kaygılardan kaynaklanabileceğini inkâr etmek istemiyorum. Ancak, bu açıklamaların hiçbirinin doğru açıklama olması gerekmeyen ama görünüşe göre sonu gelmez tartışmalar olduğunu göstermek istiyorum. Dahası, az önce bahsettiğim kavramlara odaklanan ve herhangi bir argümanla çözülemese de, son derece saygın argümanlar ve kanıtlarla sürdürülen tamamen gerçek tartışmalar olduğunu da göstermeye çalışacağım. “Özünde tartışmalı kavramlar” derken kastettiğim şey tam da budur: kullanıcıları tarafından, doğru kullanımları hakkında kaçınılmaz olarak namütenâhi ihtilâflar içeren kavramlar.

Öncelikle, kavramın herhangi bir doğru kullanımının, mahiyeti/doğası itibarıyla ne denli tartışmalı olduğunu göstermek amacıyla, özünde tartışmalı bir kavramın son derece yapay bir örneğini ayrıntılı olarak açıklayacağım. Bunu yaptığımda, kavramın doğası gereği tartışmaya açık olan başka bir kullanımında itirazla karşılaşacağım. Böylece, kavramın sınırsız sayıda benzeri kullanım biçimi söz konusudur. İşte kavramın bu karşılıklı çekişmeli ve tartışmalı kullanımları, onun standart genel kullanımını oluşturmaktadır. Daha sonra, bu tür bir kavramın mantıksal olarak “yerleştirilmesi” amacıyla, bu türden herhangi bir kavramın uyması gereken bir dizi yarı-biçimsel koşulu listeleyeceğim. Akabinde, yine yapay örneğimden yararlanarak, bu koşulların bu tür bir kavramla farklı ilişkilerini göstereceğim. Daha sonra da yapay örneğime çok yakın olan bazı canlı örnekleri tartışacağım. Böylece çeşitli özelliklerine rağmen, kullanımlarını onunla karşılaştırarak açıkladığımı veya meşrulaştırdığımı mantıklı bir şekilde söyleyebileceğimi düşünüyorum. Nihayet, genel felsefeye yönelik yeni kavramlar grubumun bana en önemli yansımaları olarak görünen şeyleri tartışacağım ve buna doğal olarak yöneltilebilecek bazı itirazları yanıtlamaya çalışarak, makaleyi bitireceğim.

Yapay Örnek

Hepimiz çeşitli oyunlarda ve sporlarda “şampiyonluk” veya “şampiyonlar” kavramına âşinayızdır. Genellikle bir takım, diğer rakip takımlara karşı performansının belirli özellikleri nedeniyle düzenli aralıklarla, örneğin yıllık olarak “şampiyon” olarak değerlendirilir veya kabul edilir. Daha sonra belirli bir süre, örneğin bir yıl, bu takım aylar geçtikçe, başarılarını tekrar etmeyeceği muhtemel veya kesin hale gelse de, tanımı gereği “şampiyon”dur. Ama şimdi aşağıdaki türden bir şampiyonayı hayâl edelim: (1) Bu şampiyonada her takım kendine özgü bir yöntem, strateji ve oyun tarzı konusunda uzmanlaşır ve tüm üyeleri ellerinden gelenin en iyisini yaparlar. (2) “Şampiyonluk”, en yüksek sayıda kayda değer başarı (örneğin «puanlar») açısından değerlendirilmez ve ödüllendirilmez; ancak stil veya kalibre seviyesi nedeniyle verilir. (Hiç şüphe yok ki, bunun ortaya çıkması için belli bir asgarî başarı miktarı gereklidir.) Daha basit bir ifadeyle, “şampiyon” sayılmak, “oyunu en iyi oynamış” kabul edilmek anlamına gelir. (3) “Şampiyonluk”, belirli bir zamanda ve belirli bir süre için kazanılan ve kabul edilen bir ayrımlı değildir. Oyunlar devam ediyor ve bugün şampiyon olarak kabul edilen taraf, yarın gayet tabii ekarte edilebileceğini veya geçilebileceğini biliyor. (4) Şampiyonların kim olduğuna karar verecek bir “işaretleme” veya “puanlama” sistemi olmadığı gibi, resmî hakemler veya katı değerlendirme kuralları da yoktur. Bunun yerine, olan şey şudur: Her bir tarafın kendi sadık çekirdek taraftar grubu vardır ve buna ek olarak, herhangi bir zamanda, oyunun

kalitesi nedeniyle, onu desteklemek için kazanılan bir dizi “yüzer” (değişken-çev.) destekçiler vardır. Buna çekirdek destekçilerinin alkışlarının şamatasını ve yorumlarının ikna ediciliğini de ekleyebiliriz. Dahası, bir taraf, herhangi bir zamanda kendisini etkin bir şekilde “şampiyon” olarak selâmlayacak olan en büyük (ve en gürültülü) taraftar grubuna sahip olacaktır. Ancak (5) her bir takımın taraftarları, kendi takımlarını «şampiyon» olarak görür ve ondan «gerçek şampiyon», «ebedi şampiyon» ya da «gönüllerin şampiyonu» diye bahseder. Bu noktanın önemini ortaya çıkarmak için, tüm taraftar gruplarının belirli bir anda bir T1 takımının “gerçek şampiyon” olduğunu kabul edeceğini varsayabiliriz. Yine de gerçek şampiyon olarak kabul edilme özelliği, T1’in oyun tarzı ve kalibresindeki olağanüstü mükemmelliğin evrensel bir kabulünü uhdesinde taşımaz. Aksine, T2, T3 vb. takımlarının taraftarları, kendi takımlarını «şampiyon» olarak görmeye ve takdir etmeye devam ederler ve çoğunluk grubu olmak gibi kaba bir istekle değil ama kendi takımlarının en iyi oyunu oynadığına inandıkları için başkalarını kendi görüşlerine döndürme çabalarını sürdürürler. Bu nedenle, rakip takımlar arasında yalnızca şampiyon olarak kabul edilmek için değil, aynı zamanda (her iki tarafın ve taraftarlarının kabul ettiği) doğru şampiyonluk kriterlerinin de kabulü için sürekli bir rekabet vardır.

Tartışmalı Olmanın Temel Şartları

Bir kavramın özünde tartışmalı sayılması için, az önce gösterilen anlamda, aşağıdaki dört özelliği taşıması gerekir: (1) Bir tür değerli başarıyı ifade veya akredite etmesi açısından değerlendirici olmalıdır. (2) Bu başarı, bir bütün olarak değerinin kendisine atfedildiği her şey için, içsel olarak karmaşık bir karakterde olmalıdır. (3) Bu nedenle, değerine ilişkin herhangi bir açıklama, çeşitli kısımlarının veya özelliklerinin ilgili katkılarına atıfta bulunmalıdır. Yine de, deneyimden önce, toplam değerle ilgili bir dizi olası rakip açıklamaların hiçbirinde saçma veya çelişkili bir şey yoktur. Bir açıklama, bileşen parçalarını veya özelliklerini bir önem sırasına, ikincisi ise ikinci bir sıraya yerleştirir ve böyle sürer gider. Sonuç olarak, akredite edilmiş başarı başlangıçta çeşitli şekillerde tanımlanabilir ve böyle bir değişiklik önceden tâyin veya tahmin edilemez. Kolaylık sağlamak için, bu tür herhangi bir başarı kavramını karakter açısından “açık” şeklinde adlandıracağım.¹

¹ Yukarıdaki (3) ve (4) koşullarını aşağıdaki gibi yeniden yazabiliriz: (3a) özünde tartışmalı herhangi bir kavram, başlangıçta belirsiz olma eğilimindedir. Çünkü belirli bir Ş1 şahsı, kavramın akredite ettiği başarının A1 açıklamasını kullanabilir ve onun bu kullanma biçimi, akredite olmuş A2, A3 vb. farklı açıklamaları olan diğer kişiler tarafından kabul edilebilir (veya reddedilebilir). Fakat bu ilk belirsizlik, aşağıdaki koşul (5) ile bağlantılı olarak düşünülmelidir. (4a) Özünde tartışılan herhangi bir kavram olarak halâ belirsizdir. Çünkü bu kavramın D1 durumunda Ş1 şahsı tarafından doğru bir şekilde kullanılması, Ş1’in bir sonraki durumunda veya belki de eşit derecede doğru bir şekilde gelecekteki D2 durumunda kullanılması konusunda başkalarına kesin bir bilgi sunmaz.

Bunlar bana, özünde tartışmalı olan herhangi bir kavramın uyması gereken en önemli dört koşul gibi görünüyor. Ancak bu koşullar, bu türden bir kavram olmanın ne olduğunu tanımlamıyorlar. Bu amaçla, yalnızca farklı kişilerin veya tarafların, bazı kavramların doğru kullanımına ilişkin farklı görüşlere sahip olduklarını söylemekle kalamayız. Fakat aynı zamanda (5) her bir tarafın kendi kullanımının, diğer taraflarınkilerce itiraza maruz kaldığı gerçeğini kabul ettiğini ve her birinin diğer tarafların söz konusu kavramı kullanımı ışığında, farklı kriterleri en azından kısmen takdir edebileceklerini de ifade etmeliyiz. Daha basit bir ifadeyle, özünde tartışmalı bir kavramı kullanmak, onu diğer kullanımlara karşı kullanmak ve kişinin kendi kullanımının bu diğer kullanımlara karşı savunulması gerektiğini kabul etmek anlamına gelir. Daha da basitçe, özünde tartışmalı bir kavramı kullanmak, onu hem saldırgan hem de savunmacı bir şekilde kullanmak demektir.

Ben şimdi bu beş koşulu yapay örneğim açısından tartışacağım. Hiç şüphe ki, benim “şampiyon” kavramım değer biçici (appraisive) değildir; asında onun hem saldırgan hem de savunma amaçlı kullanıma uygun olduğunu da düşünmüyorum. Bu, (1) ve (5) koşullarını ortadan kaldırır. Şampiyonluk başarısının (en iyi oyunla) içsel olarak karmaşık bir karakterde olması şartı (2) nedir? Tüm değerli başarılar esasen dâhilî olarak karmaşık mıdır? Bana öyle geliyor ki, değerler ve değer biçme hakkındaki herhangi bir ifade, olabileceği kadar kesin oluyor. Bunun neden böyle olduğu konusunda söylenecek ve sorulacak çok şey olduğunu kabul etmeme rağmen, burada böyle bir tartışmaya başlamanın gerekli olduğunu düşünmüyorum. Koşul (3)'ü –yani “şampiyon” teriminin onayladığı başarının çeşitli şekillerde tanımlanabilir karakterini karşılamak için, şampiyonluğumuzun kuklalar gibi bir oyun oynayarak kazanılacağını düşünebiliriz. Herhangi bir rakip takımın tüm oyuncularından talep ettiği tek eylem, bir tür bowling oynamaktır. Ancak bu bowling yöntem, strateji ve stil açısından birkaç farklı şekilde değerlendirilebilir: Hıza, yöne, yüksekliğe, savrulmaya ya da dönüşe özel önem atfedilebilir. Ancak hiç kimse sadece hızla, iyi bir yönle, yükseklik, savrulma ya da dönüş ile bowling oynayamaz. Pratikte bu faktörlerin her birine az da olsa önem verilmelidir. Çünkü bir takımın taraftarları (diğer faktörleri göz ardı ederek) onun “tam sürat saldırısından” bahsedecekken, diğer takımların taraftarları, kendi takımının iyi olduğu diğer faktörlerden dem vururlar.

Koşul (4)'ü –yani kavramımızın akredite ettiği başarının halâ belirsiz olduğu durumu- karşılamak için, şampiyonluk umutlarını yeniden “tam sürat saldırıya” bağlayan ve çabalarını yoğunlaştıran takımın özel durumunu ele alalım. Üstlendikleri görev şudur: Bu yöntem ve bowling tarzında olağanüstü bir performans sergileyebilirler mi? Yani diğer tüm yöntem ve stillerin “bowling olmadığını” gösterecek bir performans? Bunu başarmak için takımımızdaki

bowling oyuncularının koşullara çok dikkat etmesi ve bu koşulların önerdiği veya dikte ettiği şekilde oyun yöntemlerini değiştirmeleri gerekir. (Bazı zeminlerin -veya dar sokakların- ve belirli ışıkların diğerlerinden çok daha açık bir şekilde “tam sürat saldırı” için elverişli olduğunu düşünebiliriz.) Ancak koşullar ne olursa olsun, takımımız karakteristik (“tam sürat”) yöntemi ve bowling tarzı nedeniyle “şampiyon” olarak takdir edilmeye çalışmaktadır. Normal şartlarda böyle bir takdir, şöyle bir değerlendirme ile tâclandırılabilir: “Onlar şampiyondurlar; çünkü hızlı bowlingin gerçekte nasıl bir şey olduğunu bize gösterdiler”. Anormal şartlarda ise şöyle denebilir: “Şampiyon onlardır; çünkü her şey ters görüldüğünde bile hızın neler yapabileceğini bize gösterdiler”. Genel olarak, hiç kimse, herhangi bir zamanda, kendi özel tarzının hangi seviye veya hangi özel uyarlamasında -başarı hedeflerinin ne kadar cesurca yükseltilmesi veya alçak gönüllü bir şekilde düşürülmesi- herhangi bir takımın şampiyonluk iddiasını güçlendirebileceğini tahmin edemez.

Bir kavramın esasen tartışmalı karakterde olmasının en önemli dört ön koşulu² ve bu türden bir kavram olmanın ne olduğunu tanımlayan ek koşul (5) için fazlasıyla geçerlidir. Ancak bu noktada şu itirazlar yapılabilir: “Tanımınızın yaptığı tek şey, insanların ‘özünde tartışmalı’ dediğiniz türden bir kavramı kullandıklarını iddia edebilecekleri türden bir durumu önermektir. Ancak tarif ettiğiniz durum, insanların bazı lakapların veya sloganların doğru uygulanmasına ilişkin olarak görünüşte sonu gelmeyen yarışmalara girdiği durumlardan ayırt edilemez ki, bu aslında basitçe, doğru uygulamasının kimsenin ihtiyaç duymadığı iki farklı kavramı karıştırmaya hizmet eder. Önemli soru, bu çok tanıdık vakaların sunduğunuz yapay örnekten nasıl ayırt edilebileceğidir. Görünüşe göre, ‘şampiyon’ kavramınız, yalnızca farklı taraflar (tarafhtarlar) tarafından kullanıldığı için sürekli olarak farklı bireyleri (takımları) belirtmekle kalmaz; aynı zamanda, farklı taraftar grupları tarafından kullanıldığı için (farklı takımlar tarafından tercih edilen farklı yöntemler, stratejiler ve stiller yoluyla) farklı

2 Dört koşul da gerekli midir? Bunun kanıtının aşağıdaki satırlarda bulunabileceğini ileri sürüyorum. (2) ve (3) koşullar söz konusu olduğunda, belirli gerçeklerin çok boyutlu tanımlanmasının veya sınıflandırılmasının mümkün olduğu türden bir duruma sahibiz demektir. Ancak bu tür herhangi bir durumda, belirli kanıta dayalı veya metodolojik nedenler dışında, bir tür olası tanım veya sınıflandırmayı diğerlerine tercih etmek saçma olacaktır. Ancak başarılı gerçeklerin yerine koyulursa, yani değerlendirici bir kavram veya tamamen doğal bir sınıflandırmanın yerine koyulursa, saçmalık ortadan kalkar. Çünkü ahlaki ya da estetik ikna amacıyla, mantıksal olarak onunla eş değerde olan bir betimleme ya da sınıflandırma tarzı kesinlikle tercih edilebilir. İşte koşul (1)'in gerekli olduğunu düşünmek için güçlü bir neden. Ancak (1), (2) ve (3) şartlarına uyan bir durumda bile deneyimin, yine ahlaki veya estetik ikna amacıyla evrensel olarak diğerlerinden daha kabul edilebilir olan bir tarif tarzı oluşturması düşünülebilir. Bununla birlikte, koşul (4) eklenirse, yani kavramımızın veya sınıflandırmamızın akredite ettiği başarı türü benim açımdan “açık” bir başarı ise, bu sonuç pek beklenemez. Çünkü benim yapay örneğim açısından, bu koşulun sağladığı şey, yarının koşullarının, herhangi bir yarışmacı takımının oyununda şimdiki kadar gizli erdemleri ortaya çıkarabileceğidir. Koşul (4)'ü ilave etmenin, koşul (1)'i gereksiz kılma ihtimali vardır. Bu, ancak ve ancak, (2), (3) ve (4) koşullarıma uyan ve henüz karakter olarak tamamen değerlendirici olmayan bir kavramın örnekleri üretilirse sürdürülebilir. Bununla birlikte, benim kuşkum, hiçbir saf natüralist kavramın benim (2), (3) ve (4) koşullarıma uygun bulunmayacağıdır.

başarıları da ifade eder. Öyleyse, tartışılabilir tek bir anlamı olduğunu iddia etmenin sağlam bir zemini var mı?” Bu itirazın kolay cevabı, takımının aynı oyunda diğerlerinden daha iyi oynadığına inanmadığı sürece, hiç kimsenin bir takımdan “şampiyon” olarak bahsetmeyeceğidir. “Şampiyon”un herhangi bir tipik kullanım bağlamı, şu ana kadar farklı (rakip) kullanıcıları arasında tartışmasız bir anlama sahip olduğunu göstermektedir. “Ancak, aynı durum, insanların nihayetinde tamamen kafa karıştırıcı bir kavram olduğunu kanıtlayan şeyin doğru kullanımı konusunda tartıştıkları her yerde ortaya çıkıyor. Esasen tartışmalı bir kavram olmanın ne olduğuna dair tanımınız, bir anlamda yapay örneğinizin göstermesi gereken gerçekleri kapsayabilir; ancak aralarında halâ bir yanılısama da olabilir: farklı takımların hepsinin aynı oyunu oynadığı yanılısaması”.

Bu nedenle bu itirazın, özünde tartışmalı kavram tanımımızın daha da rafine edilmesi için değil, yukarıda tanımlandığı gibi, böyle bir kavramın cârî kullanımının savunulabileceği koşulların bir göstergesi açısından, bir talep olduğu ortaya çıkıyor. Ve bu tamamen âdil bir taleptir çünkü her ne kadar aynı başarıyı iddia ediyor olsalar da, böyle bir kavramın doğru kullanımına itiraz eden tarafları, ciddi bir muhasebeye teşvik etmek her zaman mantıklıdır. Meselâ, yapay örneğimizde, T1’in (öncelikle) hızlı, T2’nin de (öncelikle) düz bowling için birinci sınıf bir performans sergilemeye çalıştığı düşünüldüğünde, farklı takımlarımızın bu oldukça doğru ama farklı amaçlarının özünde değil, sadece tesadüfen ve sürekli kafa karışıklığının bir sonucu olarak, karşılıklı rekabet ve mücadele içinde oldukları söylenemez mi?

Yapay örneğim açısından gerekli savunmanın ana hatlarını hemen çizeceğim. Ancak bunun, aşağıdaki canlı örneklerde yorumlanıncaya kadar, biraz yanıltıcı görünebileceğini eklemeliyim. Öyleyse, örneğimde “şampiyonluk” ve “şampiyonlar” kavramlarının sürekli kullanılmasını savunmak için şunu öneriyorum: Her durumda, kendine özgü yöntemi ve oyun tarzı, tek bir prototip şeklinde olabilecek bir örnekten taklit ve uyarılama süreciyle türetilmiş olsaydı, takımlarımızdan her birinin aynı şampiyonluk için yarıştığı söylenebilirdi. Bunlar, bir prototip oyuncu takımı veya bir takımlar dizisi (veya geleneği) şeklinde olabilir. Bu örnek oyun tarzı, tüm rakip takımlar (ve taraftarları) tarafından “oyunun yöntemi” olarak kabul edilmelidir. Yine de, örnek oyunun içsel olarak karmaşık ve çeşitli şekillerde tanımlanabilir olan karakteri nedeniyle, oyundaki farklı özelliklerin farklı değerlendiriciler tarafından, farklı şekillerde değerlendirilmesi doğaldır. Bu nedenle, farklı takımlarımızın oyunun nasıl oynanması gerektiğine dair çok farklı anlayışlarına sahip olmaları gerekirdi. Buna, örneklerin başarısının tanınması veya kabul edilmesinin, özünde tartışmalı her kavrama atfettiğimiz “açık” karaktere sahip olması gerektiğini eklemeliyiz. Dikkate değer bir başarı sergilenir ve tüm takımlarımız oyunlarında

onu yeniden canlandırmaya ya da üretmeye çalışırlar. Ancak bu, o oyunun mekanik bir tekrarı veya üretimi olamaz. Bir örneği takip etmek, o örneğin bir şeyleri yapma şeklini canlandırmaya çabalamaktır. Yani bunu sadece kişinin yeteneğinin elverdiğince değil, aynı zamanda olumlu ya da olumsuz koşulların izin vereceği en üst düzeyde yapmaktır.

Şimdi bu durumu T1 takımı (“tam sürat” atağı) ve taraftarları açısından gösterelim. Bu takımın tüm oyuncularını ve taraftarlarını, örneğin (modelin - timsalini) otoritesini kabul etmede, tüm diğer takımların oyuncularını ve taraftarlarıyla mutabaktır. Ancak, T1’in oyuncularını ve taraftarlarını, modelin başarılarını değerlendirirken dikkatlerini, öncelikli ve ağırlıklı olarak sadece hız faktörü üzerinde yoğunlaştırmaktadırlar. Onlar, modelin oyun tarzını bilinçli bir şekilde sürdürmekte, hatta belki de kendi değerlendirmeleri açısından şartların izin verdiği ölçüde geliştirmektedirler. Bu nedenle, T1’in oyuncularını ve taraftarlarını, T1’in oyunu olması gerektiği gibi oynadığından emindirler. Ancak aynıysa, diğer tüm rakip takımlar ve taraftarları için de geçerlidir. Bu noktada, yapay örneğimizde şampiyonluğun herhangi bir nicel sistemde ödüllendirilmediğini hatırlamakta fayda var. Ortaya koyduğumuz diğer koşullar göz önüne alındığında, böyle bir sistemin işleminin imkânsız olmasa bile çok zor olacağını şimdiden anlayabiliriz. Örneğin, T1’in örnek oyun tarzını sürdürmesi ve geliştirmesinin, üyeleri tamamen farklı zorluklarla mücadele eden ve farklı yön faktörlerine odaklanmalarında tamamen farklı avantajlardan yararlanan T2’den daha iyi (“daha doğru” veya “daha ortodoks”) bir başarı olup olmadığını kim söyleyebilir? Genel olarak, bu iki takımdan hangisinin gerçekten “en iyisi” olduğuna karar vermek için genel bir ilke belirlemek oldukça imkânsız görünmektedir. Burada kastedilen, modellerin oyununda ortaya çıkan karakteristik mükemmelliği sürdürmek veya geliştirmek için kendine özgü bir şekilde “en iyisi” olmaktır.

Böylelikle, özünde tartışmalı kavramımız olan “şampiyon”un sürekli kullanımını savunmak için iki adım attık: (I) Takımlarımızdan her birinin, oyun tarzının örnek/model oyununun “gerçek mîrasını” veya “doğru gelişim yöntemini” somutlaştırdığını iddia ettiğini -ve iddiasını destekliyor gibi görünen olguları gözler önüne sürebildiğini- gördük. (II) Farklı takımların iddiaları arasında karar vermek için genel bir yöntem veya ilkenin olamayacağını da gördük. Şüphesiz, bu adımlar herhangi bir takımın oyun tarzının, en iyisi olduğu iddiasının gerekçelendirilmesi anlamına gelmez. Zaten öyle olsaydı, “şampiyon” kavramı özünde tartışmalı bir kavram olmaktan çıkardı. Bununla birlikte, örneğin (modelin) başarısının içsel olarak karmaşık ve çeşitli şekillerde tanımlanabilir ve özel olarak da “açık” karakterde olduğunu hatırlayarak, aşağıdaki olasılığı kabul etmeliyiz: Bu başarının, yapay örneğimin açıklamak için tasarlandığı kabul edilmiş şampiyonluk (ve belirli bir “şampiyonluk” kriterinin kabulü) için

sürekli rekabet dışında, gerçek koşulların izin verdiği optimum düzeyde yeniden canlandırılıp sürdürülemeyeceği veya geliştirilemeyeceği olasılığını. Bu nedenle T1 takımı, taraftarları T2 takımından kendi tarafına çekmeyi istememiş olsaydı, tam sürat atağını, mevcut mükemmelliğine zor ulaştırırdı. Bu da, tüm yarışmacı takımlar için geçerli olan bir şeydir. Sürekli rekabetin bu sonucu, takımlarımızdan herhangi birinin iddialarını haklı çıkarmaz. Mama-fih, diğer şeyler eşit olduğunda, tüm yarışmacı takımların, özünde tartışmalı “şampiyonlar” kavramını birlikte kullanmalarını haklı gösterdiği söylenebilir.

Bu savunma hattıyla ilgili iki yorum eklenebilir. (a) Onun, rakip bilimsel hipotezler arasında artık iyi bilinen bir teoriye, doğa bilimlerinin görünüşte içsel gelişimini açıklamak için kesinlikle çok şey yapan “rekabet” teorisine açık bir yakınlığının olduğu. Fakat bu teoriden farklılıkları da en az benzerlikleri kadar önemlidir. Bilimsel hipotezler arasındaki rekabet büyük ölçüde başarılı bir şekilde işlemektedir. Çünkü rakip hipotezler arasında karar vermek için kabul edilmiş genel yöntemler veya ilkeler vardır ve tüm bu yöntem veya ilkeler hiçbir zaman nihai otorite olarak kabul edilemez. Ancak özünde tartışmalı kavramlar söz konusu olduğunda, durum böyle değildir. Bunların hiçbiri, durumun doğası gereği -çoğu bilimsel teorinin sonuçta yaptığı gibi- kesin veya hukuki bir mağlubiyet karşısında asla boyun eğmez. b) Özünde tartışmalı bir kavramın cari kullanımına ilişkin yukarıdaki savunma, aşırı derecede koşulludur. Bu, bazı durumlarda gerçeklerin hemen ortadan kaldırılabileceği bir olasılık olarak ortaya çıkar. Örneğin, özünde tartışmalı bir kavramın iki veya daha fazla rakip versiyonunun sürekli olarak kullanılması, faaliyet ve başarıyı hayal kırıklığına uğratma etkisi yaratabilir. Oysa onun işi, (tüm rakip versiyonlar aracılığıyla) olumlu değerlendirme yoluyla sürdürülmesine yardımcı olmaktır. Daha elverişli durumlarda bile, rakip müddeiler arasındaki rekabetin, orijinal örneğin başarısını optimumda sürdürüp sürdürmediği veya geliştirip geliştirmediği sorusu genellikle karar verilmesi çok zor bir soru olacaktır. Bu, bu bağlamdaki “diğer şeyler eşittir” ifadesinin ilk anlamıdır. Ancak yine, soru, söz konusu başarı türüne göre olumlu yanıtlanabilse bile, daha genel etkilerinin ışığında, onu rekabetçi bir şekilde sürdürmenin ve geliştirmenin maliyeti çok yüksek olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda, spor alanındaki yapay örneğimiz alışılmadık derecede olumlu bir örnektir. Bu örnek, temel ve en azından zararsız bir sonuç -rekabetle bağlantılı bir dizi atletik becerinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi- önermekteydi. Ancak, örneğimizdeki şampiyonluk arayışının tüm oyuncuların ve taraftarların (işlerini ihmal etmeleri nedeniyle) güç kaybetmesine veya farklı takımlar ve taraftarları arasında siyasi bölünmelere yol açacağını varsayalım. Buna tepkimiz çok farklı olurdu. Genel olarak, özünde tartışmalı herhangi bir kavramın câri kullanımına ilişkin yukarıdaki savunma, açıkça çok katı koşullara bağlanmıştır.

Tartışmamızın bu bölümünü özetleyelim: Yukarıda belirtildiği gibi, (1) ila (5) arasındaki koşullar, bize temel ihtilâfın resmî olarak tanımlayıcı koşullarını verirler. Ancak, özünde tartışmalı bir kavramı, analiz veya tecrübe sonucunda radikal bir şekilde kafa karıştırıcı olarak gösterilebilecek bir kavramdan ayırt edemezler. Özünde tartışmalı bir kavramın cârî kullanımını haklı çıkarma adına gerekli olan bu ayrımı yapmak için, iki koşul daha eklemek gerekir. Bunlar, (6) böyle bir kavramın, otoritesi tüm rakip kullanıcılar tarafından kabul edilen orijinal bir örnekten türetilmesi ve (7) kavramın rakip kullanıcıları arasındaki rekabetin, bu terimlerin doğru anlamında, orijinal örneğin başarısının optimum şekilde sürdürülmesini ve / veya geliştirilmesini sağladığına dair iddianın olasılığı veya akla yatkınlığıdır.

Bazı Canlı Örnekler

Seçtiğim örnekler Sanat, Demokrasi, Sosyal Adalet ve belirli bir dine intisap veya katılma kavramlarıdır. Bu kavramların hiçbiri yukarıda belirlediğim yedi koşula tam olarak uymuyor. Ancak, özünde tartışmalı karakterleri estetik, politik ve dini argümanlarda işleyiş şekillerini açıkladığını –veya açıklama konusunda epey yol aldıklarını- kabul etmemize yetecek kadar benim koşullarıma uyuyorlar mı? Bu, benim onlar hakkındaki açıklamamın tatmin edeceğine inandığım test sorusudur. Az önce bahsettiğim kavramlardan dördüncüsü, bana birkaç koşulumu neredeyse mükemmel şekilde karşılıyor gibi görünüyor. Bunun bir örneği olarak, “Hıristiyan hayatı” ifadesini düşünün. Açık bir şekilde, bu bir değerlendirme terimidir. Düşünüldüğünde, onun içsel olarak karmaşık, çeşitli şekillerde tanımlanabilir ve bu terimlere verdiğim duyularda “açık” olan bir başarıyı eşit açıklıkta ifade ettiği görülebilir. O, her zaman olmasa da, çok sık olarak hem “saldırgan” hem de “savunmacı” olarak kullanılır. Herhangi bir doğru kullanımının yukarıdaki iki gerekçelendirici koşulundan birincisine (6) uygun olduğu açıktır. Benim (7.) koşulumu uygun olduğu halde (şüphesiz birçok farklı nitelendirme koşuluyla) sadece liberal Hıristiyanlar tarafından değil, diğer dini inançların liberal ruhları tarafından da kabul edilebilir.

En tartışmalı durum, (5) koşuluna uygunluğudur. “Hıristiyan yaşamı” ifadesi zorunlu olarak hem saldırgan hem de savunmacı bir şekilde kullanılır mı? Hıristiyanlık tarihinin tanıdık modeli, kesinlikle, herhangi bir bölgede veya herhangi bir çağda ve genellikle bir dizi muhalif veya protestocu mezhepte egemen olan bir kilise modelidir. İyi de bu modelde doğası gereği zorunlu olan herhangi bir şey var mı? Hıristiyan krallığı, burada da esasen birçok şatodan biri midir? (1)’den (5)’e kadar olan koşullarıma ve (6.) koşulumu uygunluğun, bu veya herhangi bir durumda böyle bir sonuca *yol açtığı* söylemez. Ancak, böyle bir sonucun geçerli olması son derece muhtemeldir ve

bugüne kadarki tarihsel gelişimi göz önüne alındığında, tartışmalı karakteri ya da temel doktrin ve ilkelerinin çoğunun saldırgan ve savunmacı kullanımı (ki bu diğer büyük dinler gibi Hıristiyanlığın da asla bırakamayacağı bir şeydir) şimdi doğal olarak ona aitmiş gibi görünecektir.

Bunu söyledikten sonra; kısmen ilgili savunmacı literatür hakkındaki bilgisizliğim ama esas olarak da ortaya çıkardığı en önemli soruyu ileride daha genel bir biçimde ele almaya çalışacağımdan ötürü, bu örnek üzerinde daha fazla durmak istemiyorum. Bu, bir inancın taraftarlarının diğer inançların taraftarlarını (kendi dinlerine) döndürmek için kullandıkları argümanların, gerçek anlamda argümanlar olup olmadığına dair, herhangi bir dinin olumlu düşünen herhangi bir eleştirmeni tarafından sorulabilecek olan bir sorudur.

Şimdi Sanat kavramını ele alalım. Önceki örneğimizde olduğu gibi burada da açıklık (serâhat), bu kavramı tarihinin olduğu kadar, mantıkçının gözüyle de görmemizi gerektirir. Belki de onunla ilgili en ilginç gerçek, teorik bir kavram olarak nispeten yakın bir tarihte “gelmiş” olmasıdır. Bununla birlikte, bu tarih boyunca, anlaşılması zor olmayan nedenlerden ötürü, mütemadiyen tartışılmayı başarmıştır. Beş temel ihtilaf koşulumuzu tekrar gözden geçirecek, şunlar üzerinde kolayca hemfikir olabiliriz: (1) Bugün kullandığımız şekliyle sanat, yalnızca değilse de, temelde bir değerlendirme (kıymet takdir etme) terimidir. (2) Akredite ettiği başarı türü her zaman karmaşık mahiyettedir. (3) Bu başarının, tek başına olmasa da büyük ölçüde çeşitli şekillerde tanımlanabildiği kanıtlanmıştır. Çünkü farklı zamanlarda ve farklı çevrelerde Sanat olgusunu, izleyicinin veya dinleyicinin tepkisine, sanatçının amaç ve ilhamına, sanatçının içinde çalıştığı geleneğe, sanatçılar arasındaki genel iletişim gerçeğine ya da sanat ürünü ve izleyici üzerinden Sanat eserinin kendisine vurgu yaparak tanımlamak, hem doğal hem de doğru görünmektedir. (4) Sanatsal başarı veya sanatsal etkinliğin sürekliliği, tarihinin herhangi bir aşamasında, hiç kimsenin mevcut sanat formlarının gelişiminin, sanatsal değer olarak kabul edilebileceğini tahmin veya tasvir edemeyeceği anlamında her zaman “açık” bir karakterdir. (5) Zeki sanatçılar ve eleştirmenler, Sanat teriminin ve türevlerinin, çoğunlukla hem saldırgan hem de savunmacı bir şekilde kullanıldığı konusunda derhal hemfikir olacaklardır.

İlk gerekçelendirme koşulunun, genel olarak kabul edilen tek bir örnekten (bu durumda tek bir sanat geleneği) türetilmesinin, basitçe veya doğrudan uygulanamayacağını itiraf etmeliyim. Açıkça görülüyor ki, farklı ve çoğu zaman oldukça bağımsız sanatsal gelenekler vardır. Yine de, sanat eserleri veya sanatsal değerlendirme ile ilgili bir tartışmada, hangi sanatsal geleneğin veya geleneklerin “örnek kavram” olarak kabul edildiğini anlamamanın, oldukça kolay olduğunu düşünüyorum. Son olarak, en azından, farklı estetik

bakış açıları arasındaki rekabetin uyarıcı etkilerinin ya da estetik değerlerin farklı tarif tarzlarının, Sanatın özünde tartışmalı bir kavram olarak kullanımının yeterli bir gerekçelendirmesini sağladığı iddia edilebilir.

Sanat terimini işe yaramaz bir genel terim olarak nitelendirenlerin itirazlarını yanıtlamak için, bir dizi görece spesifik estetik terimin eleştiride fiili kullanımını hakkında destekleyici bir açıklama yapılabileceğini de eklemek lazımdır. Sadece bir örnekten bahsedeceğim: renklendirme kavramı. Farklı estetik bakış açılarından, bir değerlendirme terimi olarak kabul edilen renklendirme, ağırlıklı olarak ya bir yüzey üzerindeki pigmentlerin düzenlenmesine ya da belirli *diğer* uzamsal etkileri (örneğin büyüklük, uzaklık gibi) iletmek ya da doğada bulunan belirli biçimleri temsil veya teklif etmek ya da sanatçının genel bakış açısından kendine özgü (bireysel, orjinal, önemli) bir şeyi ifade etme amacıyla, pigmentlerin kullanımına atıfta bulunmak için kullanılabilir. Durum böyleyken, eleştirmenlerin ve estetikçilerin çoğunluğu tarafından bu gerçek kabul edilmese bile, renklendirme kavramının gerçekte özünde tartışmalı bir şekilde kullanıldığını görmek zor değildir.

Demokrasi kavramına gelince; öncelikle onun siyasi tartışmada hangi kullanımlarının burada tartışılmayacağını açıklığa kavuşturmak istiyorum. Bazen politik bir tartışmada gerçek politik koşullara veya eylemlere atıfta bulunulur ve ardından şu soru sorulur: “*Buna* demokratik diyebilir misin?” veya “*Bu* sizin demokrasinizin bir örneği mi?” Ancak, “demokrasi” teriminin belirli kullanımlarını doğrulayan veya yalanlayan fiili uygulama sorunları, burada bizim ilgilendiğimiz konu değildir. Tekrar belirtelim ki, siyasi sözcüler, bazı siyasi düzenlemeleri överken veya diğerlerini eleştirirken, bazen (siyaset bilimi ya da siyaset felsefesinden alınan) teorik mülahazalardan yararlanırlar. Bu, söz konusu düzenlemelerden demokratik sonuçların takip edilebileceğini veya takibin düşük ihtimal olduğunu veya hatta makul bir şekilde takip edilemeyeceğini gösteriyor gibi görünmektedir. Ancak demokrasi kavramının bu tür teoriden mülhem atıf veya kullanımları, bizi burada ilgilendirmiyor. Yukarıdaki kullanımların her ikisi de, sayısız köle, köylü, ulusal ve orta sınıf isyanları ve devrimlerinde somutlaşan belirli siyasi özelemleri ifade etmenin yanı sıra, ulusal anayasaların ve partilerin kayıt ve programlarında ifade edilebileceği daha temel bir kullanım önermektedir. Bu özelemler, açıkça artan bir eşitlik talebinde yoğunlaşmıştır. Veya tersinden ifade etmek gerekirse bunlar, amacı büyük eşitsizlik biçimlerini sürdürmek olan hükümetlere ve sosyal düzenlere karşı ileri sürülmektedir. Kuşkusuz, bu şekilde düşünüldüğünde, demokrasi kavramını son derece belirsizdir; ancak bence, örneğin “hak nedeni” kavramı gibi, umutsuzca değildir. Onun belirsizliği, büyümenin hâlihazır olgunlaşmamış durumunu yansıtmaktadır ve eğer durumunu anlamak ve pratik ve mantıksal

belirsizliklerini kontrol etmek istiyorsak, ilk adımın, onun özünde tartışmalı karakterde olduğunu kabul etmek olduğuna inanıyorum. Bu nedenle, koşulları tanımlama ve gerekçelendirme listemi bir kez daha gözden geçirelim.

(1) Tartışmakta olduğumuz demokrasi kavramı, değerlendircidir (değer biçicidir); gerçekten de birçokları, demokrasinin son yüz elli yıl boyunca, kendisini sürekli olarak değerlendirci siyasal kavram olarak *mükemmel* bir şekilde oluşturduğunu iddia edecektir. Verimlilik ve güvenlik soruları bir yana, herhangi bir önemli politika kararının temel sorusu şudur: “o demokratik midir?” Aksine, özgürlük kavramı veya daha doğrusu, demokratik yaygınlık veya mazhariyetlerine bakılmaksızın, korumayı hak eden belirli özgürlükler, sürekli olarak zemin kaybetmiş gibi görünmektedir.

(2) ve (3) Tartıştığımız demokrasi kavramı, herhangi bir demokratik başarının (veya programın), farklı yönlerinin farklı düzenlerde derecelendirildiği çeşitli tanımlamaları kabul edeceği şekilde içsel olarak karmaşıktır. Ben şimdi bu farklı yönlerin örneklerinden bazılarını listeliyorum: (a) Demokrasi, öncelikle vatandaşların çoğunluğunun hükümeti seçme (ve uzaklaştırma) yetkisi anlamına gelir. Bu yetki, daha büyük toplumlarda, siyasal liderlik için rekabet eden partiler sistemi gibi bir yapıyı da kapsamaktadır. (b) Demokrasi öncelikle, siyasi liderlik ve sorumluluk pozisyonlarına ulaşmada, tüm vatandaşların ırkına, cinsiyetine, vb. bakılmaksızın eşitliği anlamına gelir. (c) Demokrasi, öncelikle vatandaşların siyasal yaşama her düzeyde sürekli aktif katılımı anlamına gelir. Yani demokrasi, gerçekten özyönetim olduğunda ve olduğu ölçüde gerçekten vardır.

Bu tanımlardan (b) ve (c), demokrasinin, az ya da çok açıkça var olabilen ve bu nedenle de nisbî önem açısından farklı bir şekilde yerleştirilmeye meyyâl olan özelliklerini vurgulamaktadır. Fakat (a), demokratik bir toplumun mutlak bir gerekliliğini ve dolayısıyla çok önemli bir gerekli –hatta yeterli- şartını betimlemiyor mu? Batı geleneğine mensup olan bizler genellikle bunu iddia ediyoruz. Ama şimdiye kadarki demokratik uygulamamızın daha kötüsü olmaması açısından, bu iddiamızın kafa karıştırıcı olduğuna inanıyorum.³

3 Kafam karıştı diyorum, çünkü bana göre (a) tanımının mutlak, üstün (ve belki de mantıksal olarak yeterli) nitelikte olduğu iddiası, genellikle iki liberal ilke veya inanca dayanmaktadır. (1) vatandaşlarımızın tümü (veya neredeyse tümü) tarafından yararlanılan bu siyasi özgürlüklerin öncelikle korumayı hak ettiğini çünkü geleneksel olarak kabul edilen tüm özgürlüklerin (bunlardan yararlanma ne kadar kısıtlanmış olursa olsun) ilk bakışta korumayı hak eden şeyler olması ve (2) (Farklı vatandaşlarımızın yararlandığı) Çok çeşitli özgürlüklerin varlığının, tarihte ve günümüzde özellikle demokratik değer ve başarımızın gerekli bir koşulu olması. Bu iddiaların her ikisinin de, son derece önemli olan belirli bir tarihsel gerçeğe yani demokrasinin batıda nasıl kök saldığı ve geliştiği konusuna dair kavrayışımızı yansıttığını söyleyebilirim. Ancak, eğer bunlar gerçekten demokratik bir özlemin veya kazanımın gerekli koşullarını ifade eden evrensel siyasi gerçekler olarak ileri sürülürlerse, kesinlikle sorgulanmaya açık olurlar. Demokratik özlemler veya başarılar, o zaman kesinlikle sorgulamaya açıktır. Onlar, bugün dünyadaki pek çok insana, gerçekte, gerçek durumlarıyla alakasız olduğu kadar tamamen –ve bir anlamda aşağılayıcı olarak– pek de sorgulanabilir görünmemeleri gerekir. Burke’a özgü siyasi özgürlükler felsefesinin Asyalıların ve Afrikalıların büyük çoğunluğu için bugün önemi nedir?

(b) ve (c) Tanımlarının gerektirdiği koşullara yüksek derecede cevap veren bir toplum varsayalım. Böyle bir toplumda, normal olarak hükümetin popüler fikir hareketlerine hatırı sayılır derecede duyarlılık göstermesi beklenir. Bununla birlikte, bu sonuç, hükümetlerin işbaşından uzaklaştırılması için anayasal olarak tanınan araçları (örneğin, evrensel ve gizli oy ve rekabetçi partilerin varlığı) zorunlu olarak gerektirmez. Uygun demokratik talepleri karşıladığını iddia eden bazı kiliselerin uygulamaları, burada, demokratik karakterlerinde ısrar ederken, vatandaşlarının Batı modelinde “özgür seçim” hakkını reddeden hükümetlerle ilginç bir benzerlik arz etmektedir. Bu nedenle, burada ayrıntıya girmemi engelleyen diğerleri için olduğu kadar, popüler demokrasi anlayışının da özünde tartışmalı olmak için öngördüğüm (2) ve (3) koşullarına uygun olduğu sonucuna varıyorum.

(4) Tartışmakta olduğumuz demokrasi kavramı, “açık” karakterdedir. Siyaset mümkün olanın sanatı olması nedeniyle, koşullar değiştikçe demokratik hedefler yükseltilecek veya alçaltılacaktır ve demokratik başarılar da her zaman bu tür değişikliklerin ışığında değerlendirilecektir. (5) Tartıştığımız demokrasi kavramı hem saldırgan hem de savunmacı bir şekilde kullanılmaktadır. Bu, -“demokrasi” teriminin tek bir genel kullanımı olduğu yönündeki öneriyi reddedenler hariç- neredeyse tartışmayı gerektirmeyecek bir gerçektir. Benim buna cevabım, bu tür insanların, esasen, karşılıklı olarak birbiriyle yarışan ve tartışmalı kullanımlarından oluşan tek bir genel kullanım olasılığını yok saymalarıdır. (6) Bu kullanımlar, bir modelin otoritesini iddia ederler; yani haksızlık karşıtlığı esasında bir araya gelmiş uzun bir talepler, özelemler, isyanlar ve reformlar geleneğinin otoritesini. Bu geleneğin belirsizliğinin, bir örnek olarak etkisini hiçbir şekilde etkilemediğini görmek için, sadece onca sayı ve çeşitlilikteki siyasi hareketin, ilhamlarını Fransız Devrimi’nden aldıklarını iddia ettiklerini hatırlamamız gerekiyor. (7) Son olarak, popüler demokrasi kavramının rakip kullanımları arasında cereyan eden kabul görme rekabetinin, demokratik geleneğin belirsiz amaçlarının ve kafa karıştırıcı başarılarının, onun *optimum* gelişimine yol açmasının muhtemel görüldüğünü ekleyebilir miyiz? Bunun daha ziyade, uygun kullanımına itiraz eden insan grupları ve milletler arasındaki başka nedenlerle zaten yeterince beslenmiş olan çatışmanın alevlerini körüklemeye yardım etmesi daha muhtemel değil midir? Gerçi böyle bir konu hakkında tahmin veya tavsiyelerde bulunmak, mevcut analizin veya genel olarak siyaset felsefesinin işi değildir. Ancak mevcut analizimiz, diğer canlı örneklerimle hangi paralelliklerin sağlanabileceği ve aşağıda genelleştirilmiş biçimde yanıtlamaya çalışacağım soruyu akla getiriyor. Özünde tartışmalı karakteri tüm ilgililer tarafından kabul edilirse, demokrasi kavramı üzerindeki mevcut it dalaşlarının, nasıl etkilenmesini beklemeliyiz?

Din, sanat ve demokrasi kavramları benim 3. koşulum açısından mümkün sınırsız sayıda açıklamayı kabul ediyor görünürken, günümüzde popüler olarak kullanılan sosyal adalet kavramı, yalnızca ikisini kabul ediyor gibi görünüyor.⁴ Bunlardan ilki, liyakat ve komütasyon fikirlerine dayanır: Adalet, liyakatli bireyin komütasyon hakkını aldığı bu sosyal düzenlemelerin kurum ve uygulamasından oluşur. İkincisi, önceden varsayım anlamında, liyakatli bir insan yaşamının gerekliliklerini sağlamak için işbirliği fikirlerine (veya ideallerine) ve işbirliği yapan herkese böyle bir yaşamı temin etmek için ürünlerin dağıtımına dayanır. Bu iki tanımlamayı, sırasıyla liberal ve sosyalist olarak etiketlenebilecek çağdaş ahlâkın iki yönünün özelliği olarak kabul etmek doğaldır. Fakat aslında bu iki yön, isme lâyük herhangi bir ahlâk veya ahlâki öğretilerde görünebilir: tanıklık. Meselâ, yetenekler açısından veya daha mütevazı bir düzlemde, çocukların ailede veya toplumda kendi değerlerini göstermeleri için cesaretlendirilmeleri gibi.

Özellikle ilgi çekici olan, bu karşıt kullanımların katıksız ikiliğidir. Çünkü bu, çeşitli şekillerde tanımlanabilen ve özünde tartışmalı olan kavramlar ile günlük kullanımları benzersiz bir şekilde tanımlanabilen ve evrensel olarak kabul edilmiş görünen kavramlar arasında bir köprü önermektedir. Bunlar etiğin temel kavramlarıdır; benim önerdiğim yeni kavramlar grubunun bunlara dayanması ise aşağıda ayrı bir tartışma için sakladığım üçüncü sorudur.

Muallakta Kalan Sorular

Şimdi canlı örneklerimin her birinin 2. ve 3. koşullarıma yeterince yakın olduğunu varsayacağım. Çünkü önerdiğim yeni kavram gruplarının onları açıklamaya uygun olduğu konusunda hemfikir olunması gerekiyor. Fakat bundan başka ne gibi sonuçlar bekleyebiliriz? Buna cevap vermek için, daha genelleştirilmiş bir yaklaşımı hak ettikleri gerekçesiyle, önceki bölümde muallakta bıraktığım üç soruya dönüyorum.

(1) Özünde tartışmalı herhangi bir kavramın kullanılması, *gerçek* anlaşmazlıklara, yani kanıt, inandırıcılık ve rasyonel ikna kavramlarının onlara düzgün bir şekilde uygulanabileceği sonsuz anlaşmazlıklara yol açar mı? Bu, aslında, dini ya da estetik ya da politik ve ahlaki alanlarda *dönüşümün* “mantığı” gibi bir şey olup olmadığı sorusudur. Bu alanlardan herhangi birinde, mantıksal olarak gerekçelendirilebilir veya savunulabilir olarak tanımlanabilecek türden *bazı* dönüşümler var mı? Ya da tam tersine, bu alanlardaki dönüşümler her zaman uygun yöntemlerle gerçekleştirilebilen veya tasarlanabilen ve ilgili ger-

4 Bana ait “Liberal Morality and Social Morality” adlı makale. *Philosophy*, Vol.XXIV, No. 91, 1950, pp. 318-334.

çekleri ve genellemeleri ekleyerek nedensel olarak açıklanabilen, ancak yalnızca mantıksal «gerekçelendirme» fikrinin onlar için uygun olmadığı değişmeler midir? Bir önceki tartışmamız, çok önemli bir noktayı yeterince vurguladı ki o da şudur: Mantıksal gerekçelendirme mefhumu, yalnızca uzun vadede evrensel mutabakatta kazanılabileceği varsayılabilir bu tür tez ve argümanlara uygulanabildiğine göre, özünde tartışmalı olan herhangi bir kavramın kullanımlarının yol açtığı ihtilâflar, hiçbir şekilde gerçek veya rasyonel ihtilâflar değildir. Öyleyse ilk sorumuz, bu koşula uygunluğun - evrensel mutabakata varma ihtimalinin - her türden iddia veya ihtilâfın gerçekliği için gerekli bir kriter sağlayıp sağlamadığına karar vermektir. Şimdi, bu soruya olumlu bir cevap verilmesi için kesinlikle özel bir savunma gerekiyor. Çünkü muhtemel nihâi evrensel mutabakat kavramı hayli karmaşıktır ve rasyonel gerekçelendirmenin âşina kriterleri arasında yer almamaktadır. Dahası, bizi burada olumlu bir cevabı kabul etmeye çağırınların, özünde tartışmalı kavramların varlığını tamamen ihmal ettiklerini ve kullanımlarının ortaya çıkardığı argümanların özel yapılarını ayrıntısıyla incelemekte başarısız olduklarını iddia ediyorum. Bu nedenle, böyle bir incelemeye kadar, itirazın bu ilk olası şeklinin bizi büyük bir endişeye sevk etmesi gerekmediği sonucuna vardım.

Ancak şimdi itiraz daha genel gerekçelere dayandırılabilir; yani açıkça itiraf ettiğimiz gibi, özünde tartışmalı bir kavramın, iki rakipten hangisinin gerçekten “onu en iyi şekilde kullandığına” karar vermek için *genel bir ilke* bulmak imkânsızdır. Böyle bir ilke bulunamaz veya tespit edilemezse, rakiplerin bu ihtilâftaki argümanları mantıksal değerlendirmeye nasıl tâbi tutulabilir? Benim cevabım, belirli bir kavramın bir dizi rakip kullanımından hangisinin “en iyi kullanımı” olduğuna karar vermek için genel bir ilke tespit edilemediği durumda bile, *belirli bir bireyin* söz konusu kavramı kullanmaya (ya da daha dramatik bir dönüşüm durumunda, *kullanım değişikliğine*) devam etmesinin rasyonalitesini açıklama veya göstermenin mümkün olabileceği şeklindedir.

Bunun nasıl mümkün olduğunu göstermek için bir kez daha yapay örneğime dönmeme ve rakip T1, T2 ve T3 takımlarının taraftarlarını ele almama izin verin. Ve basitleştirmek için, T2 oyun stiline, T1 ve T3 stillerinin ortasında durduğunun söylenebileceğini varsayalım. Ayrıca, taraftar gruplarının her birinde, şu anda destekledikleri ve destekledikleri dışındaki takımların cazibesinin -karakteristik mükemmelliklerinin- genellikle farkında olan değişken veya marjinal bireyler olacağını da hatırlayalım. Şu anda T2'nin marjinal bir destekçisi olan bireysel bir B2'ye odaklanalım. T1 Takımının belirli bir performansı ya da TB'nin taraftarlarından birinin kurnazca yorumları, TB'nin örnek takımın oyun tarzını “mümkün olan en iyi şekilde” sürdürme ve iletme iddiasının adaletini aniden tam olarak fark etmesine neden oluyor. Bu onun için ölçüyü değiştirir ve onu T1'in taraftarı yapar. Ancak şimdi, aynı

özel performansın (veya kurnaz yorumunun), T2'nin diğer sadık destekçileri üzerinde -o kadar dramatik bir şekilde etkili olmasa da- karşılaştırılabilir bir etkiye sahip olduğunu varsayabiliriz. Bunun onları biraz sarstığını söyleyebiliriz. En azından, benzer koşullar altında, T2'nin sarsılmaz desteğini korumak için oyun tarzının nispeten etkili bir şekilde uyarlanması gerektiğini fark ettiler. Ayrıca, T3 taraftarlarının belirli bir performansla daha az sarsılmış olmalarına rağmen, en azından "oturup dikkat etmelerinin" sağlandığını varsayabiliriz; ve benzer şekilde, oyun stilleri halâ T1'inkinden daha farklı olan diğer takımların taraftarlarının desteklerinin azalmasını da.

Daha az yapay bir şekilde ifade etmek gerekirse, iddia ettiğim şey, görünüşte sonsuz bir anlaşmazlıkta bir tarafça öne sürülen belirli bir kanıt veya argümanın, tamamen kazanamadığı veya söz konusu tarafa dönüşemediği kişiler tarafından bile, belirli bir mantıksal güce sahip olduğunun kabul edilebileceğidir. Durum bu olduğunda, söz konusu tarafın şimdiye kadar tereddüt eden bir rakibinin dönüşümünün, tereddüt eden kişinin önceki bilgi durumu ve daha önce bir tarafı desteklediği ve diğerine karşı çıktığı gerekçeler göz önüne alındığında haklı görülebilir. Bu nedenle, entelektüel olarak saygın dönüşümleri, daha saf duygusal olanlardan veya tamamen uğursuz türden olanlardan ayırt edebiliriz. Özünde tartışmalı bir kavramın herhangi bir kullanımına karşı çıkan kararsız muhalifimiz, o kavramın *herhangi bir muhtemel kullanımundan* desteğini çekebilseydi, belirtilen koşullarda bağlılığından cayması haklı olmayacaktı. Fakat yapay örneğimizde olduğu gibi, hayatta da bu olasılık genellikle engellenir. Hayatın tecrübeleri, genellikle "bizden yana olmayanın bize karşı olduğunu" veya taraflardan birine destek vermek ya da katkıda bulunmak için tereddüt eden kişinin günü ve oyunu kaybettiğini (tarafsız olanın bertaraf olduğunu-çev.) söylüyor. Bu açıdan bakıldığında, özünde tartışmalı bir kavramın tartışmalı bir kullanımından diğerine "dönüşüm mantığı", her benzersiz karar mantığıyla dört ayaklıdır: ve ikinci daha genel durumda olduğu gibi, burada bizi ilgilendiren şeyde çok az soru olabilir. Ancak daha büyük veya daha az rasyonellik dereceleri, bir sürekli kullanıma veya bir kullanım değişikliğine, diğerlerinden daha doğru ve doğal olarak atfedilebilir.

Bu açıklamayı güçlendirmek için iki nokta eklenebilir. Genellikle "ahlâki tavrıcılar" şu iddiadadırlar: Herhangi bir ahlâki anlaşmazlığın yegâne önemli içeriği, söz konusu konunun gerçekleriyle yani deneysel olarak test edilebilir gerçeklerle ilgili olmalıdır. Bu iddiayı, bireysel B2'nin dönüşümüne ilişkin açıklamamızla karşılaştırmak önemlidir. Benim açıklamamda B2'nin kabul ettiği şey, bir olgudur; sadece ampirik bir gözlem değil. Daha ziyade, belirli bir (T1) başarısının, hâlihazırda değerli bir performans tarzını, yani orijinal örnek verinin zaten bilinen bazı özelliklerini canlandırması ve gerçekleştirmesidir. Bu özel performans nedeniyle, B2 örneğin (modelin) performans

tarzını neden kabul ettiğini ve izlediğini daha açık ve tam olarak görür veya gördüğünü iddia eder. Onun için önerilen ölçüler, psikolojik olarak açıklanabilir durumdaki bazı sapkınlıklar veya tüm gözlemcilerin tam olarak gerçekleştiğini kabul etmeleri gerekenler değildir veya en azından bunlardan ibaret değildir. Fakat, kendi marjinal değerlendirme durumu göz önüne alındığında, onun için kesin olan, ancak sadece etkileyici veya şaşırtıcı veya başkaları için fark edilmesi gereken bir değeri kabul etmesiyledir.

Herhangi bir dönüşümün gerekçesinde bu kadar nesnellik olabileceği konusunda ısrar ederken, yine de “ahlâki tavrıcılar” ile mantıklı bir gerekçenin sunulamayacağı bir tür tutumun temel farklılıklarının da az önce tartıştığımız durumun arkasında olması gerektiği konusunda hemfikir olabiliriz. Neden (yapay örneğimizde olduğu gibi) bir oyun stili bir taraftar grubuna ve başkası da başka gruba hitap etsin? Neden bir kişi, grup veya cemaate demokrasinin veya Hıristiyan Mesajının bir yönü bu kadar güçlü bir şekilde hitap ediyor da başkasına baka bir yönü? Özünde tartışmalı olan herhangi bir kavramın kullanım tarihinin herhangi bir aşamasında, şüphesiz bir kişinin veya grubun psikolojik veya sosyolojik geçmişine veya bilinen tarihsel gerçeklerine başvurmak gerekli olacaktır. Onların hâlihazır tercihlerini ve bağlılıklarını ancak bu sayede açıklayabiliriz. Ancak bunu kabul etmek, birinin bir tartışmalı kavramı kullanmasında veya kullanım değişikliğinde mantıksal olarak değerlendirilebilir faktörlerin varlığını (veya en azından ihtimalini) reddetmek değildir.

Muallaktaki ikinci sorumuz şu şekilde ifade edilebilir: Bir kavramın özünde tartışmalı karakterinin kabulünün, rakip taraflarca gelecekteki kullanımlarını hangi yollarla etkilemesini beklemeliyiz?

İki başlangıç noktası belirtilmelidir: (1) Bu tür bir kabulü, belirli bir kavramı hem saldırgan hem de savunmacı olarak kullanan günlük “alt düzey” kabulden biraz karmaşık bir “üst düzey” entelektüel başarıdan- kesin bir şekilde ayırmak önemlidir. Aradaki fark, birinin rakiplerinin olduğunu ve muhtemelen olmaya devam edeceğini kabul etmek ile bunun peşinde olduğu faaliyetin temel bir özelliği olduğunu kabul etmektir. “Üst düzey” kabulün bariz avantajı, (mevcut analizimin kabul edilebilir olduğunu varsayarak) ilgili tarafların önemli bir gerçeğin farkına varmasını sağlamasıdır. Ancak bu, önemi en iyi günlük önemli uygulamaları açısından anlaşılabilir yüksek düzenin bir gerçeği olacaktır. Aradığımız cevap, aşağıdaki soruları yanıtlamamızı sağlamalıdır: X mezhebinden bir Hıristiyan, X'e olan entelektüel bağlılığı (ve sonuç olarak Y ve Z'yi reddetmesi) açısından burada tartıştığımız kabul edişten nasıl etkilenecektir? Benzer şekilde, sanat araştırmacısı, farklı eleştirmen gruplarının yalnızca aynı fikirde olmadıklarını değil, aynı zamanda doğada veya vakada temel bakış açılarında aynı

fikirde olmamalarının beklenmesi gerektiğini kabul ederek nasıl etkilenecek? Ve diğer durumlar için böyle devam eder. (2) Burada ilgilendiğimiz sonuçların tahmin edilebilir veya nedensel olarak açıklanabilir karakterde olmaması gerektiğini vurgulamak da önemlidir. Bir kavramın özünde tartışmalı olarak kabul edilmesini mümkün kılan pratik ve teorik işlemler, mantıklı bir varlıktan beklediğimiz gibi mantıksal olarak değerlendirilebilir ve meşrulaştırılabilir işlemlerdir. Özel psikolojik veya sosyal nedenlerden dolayı, bir kişi onları aklında tutmada başarısız olabilir. Bu nedenle, bu sonuçların incelenmesinin analizimizin önemli bir parçası olduğunda ısrar etmek ne gereksiz ne de ilgisizdir.

Sorumuzun cevabının bir kısmı bu gibi görünüyor. Belirli bir kavramın özünde tartışmalı olarak kabul edilmesi, onun rakip kullanımlarının yalnızca mantıksal ve insani olarak "mümkün" değil, aynı zamanda kişinin kendi kullanımı veya söz konusu kavramı yorumlaması için kalıcı potansiyel kritik değer olarak tanınması anlamına gelir. Oysa herhangi bir rakibi aforoz, sapık, hayvan ya da deli olarak tanımlamak, çoğu durumda, kişinin rakiplerinin pozisyonlarının değerini hafife alma tehlikesine kendini teslim etmesi anlamına gelir. Bu nedenle, herhangi bir temel ihtilaf durumunda, gerekli tanınmanın çok arzu edilen bir sonucunun, rakip tarafların ihtilaflarındaki argümanların kalite seviyesinde belirgin bir artış olması beklenebilir. Bu da *ilk bakışta*, rakip taraflar arasında destek ve kabul için devam eden rekabetin gerekçelendirilmesi anlamına gelecektir.

Ancak bu iyimser görüşe karşı, aşağıdaki daha karanlık düşünceler ileri sürülebilir. Özünde tartışmalı herhangi bir kavramın rakip kullanıcıları, kendi kullanımlarının dürüst ve bilinçli onay alabilecek tek kullanım olduğuna inandıkları sürece (bu inanç yanıltıcı olsa bile), muhtemelen tüm rakiplerini mantıksal yollarla ikna edip dönüştüreceklerini ummaya devam edeceklerdir. Ama gerçeği –yani söz konusu kavramın tartışmalı karakterini- ortaya çıkardıktan sonra, bu zararsız umut, gıcirtıyı kesmek, sapkınları lanetlemek ve istenmeyen şeyleri yok etmek için acımasız bir kararla yer değiştirebilir.

Bu düşünce, Aklın sözcülerinin dinleyenlerine her zaman tehlike ve ışık getirdiklerini hatırlayana kadar bizi duraklatabilir. Mevcut gerekliliğin sonuçları -normal durumlarda özünde tartışmalı karakterin kabul edilmesi- bu açıdan olağanüstü değildir. Her halükarda, yukarıdaki itiraz, sadece nihai nakavt zaferi umudu göz önüne alındığında, akıl kullanacakların "makullüğüne" güven besler. Konuyla ilgili gerçek, daha ziyade, kötü adamların her zaman hızlı zaferler istemesidir. Muhaliflerin bugün tasfiye edilmesini, kendilerinin yarın din değiştirmelerine -veya yeterli telkinlerine- tercih ederler. Dahası, mevcut itirazın bize getirdiği şey, basitçe olası bir *nedensel* sonuçtur. Yani,

verili bir kavramın özünde tartışmalı olarak kabul edilmesi, hiçbir şekilde mantıksal olarak gerekçelendirilemez ve bu nedenle mevcut analizimizle mantıksal bir ilgisi yoktur.

Muallakta kalan son sorum şu şekilde ifade edilebilir: Etiğin merkezi normatif ve değerlendirici kavramları üzerine önerdiğim yeni kavramlar grubunun dayanakları nelerdir? Ya da daha spesifik olarak: eğer bazı çok önemli değerlendirici kavramlar (örneğin, demokrasi ve sosyal adalet) özünde tartışmalı bir karaktere sahipse, bu, etiğin evrensel rıza gibi merkezi kavramlarının benzersiz bir şekilde tanımlanabileceği şeklindeki ortak varsayımı nasıl etkilemelidir?

Açıkçası, burada bu sorulara ikna edici bir cevap vermeye teşebbüs edemiyorum. Yine de bunlar, muhtemelen bu makalenin gündeme getirdiği en önemli sorulardır. Bu nedenle, “ahlâki iyilik” ve “görev” terimleri ile olan ilişkilerini göstermek için, onları kısaca yeniden ifade etmeye çalışacağım. Sonra okuyucularımı kendi sonuçlarını çıkarmaya ve (şayet ilgilenirlerse) benim sonuçlarımı tahmin etmeye davet edeceğim.

(a) Ahlakçılar genellikle, “iyi” kelimesinin üst üste binen birçok anlamı arasında, onun bir kullanımını yani ahlâki tartışmadaki temel kullanımını tespit edebileceğimizi ileri sürerler. Burada genellikle bazı aziz şahsiyetler veya kendini feda etme gibi fevkalâde asil davranışlar örnek olarak gösterilir. Ancak bunlar, diğer yüce aydınlatma kaynakları gibi, sorgulanamaz güçleriyle, sadece kendilerini saran zifiri karanlığı yoğunlaştırmaya yarar. Ahlaki değerlendirmelerimizden bazıları evrensel rızayı emreder, ancak hepsi asla böyle yapmaz. “İyi” kelimesini (veya onun türev ve muadillerini) kesinlikle ahlâki, ancak aynı derecede şüpheli bir zorlama ile kullandığımızı belirtmek önemlidir: “İyi bir Hıristiyan”, “iyi bir vatansever”, “iyi bir demokrat”, “iyi bir ressam”, “iyi bir koca” ve benzeri ifadelerde olduğu gibi. Tüm bu kullanımlarda, insanın iyiliğinin içinde ve aracılığıyla tezahür ettiği söylenen faaliyet kavramımız, özünde tartışmalı bir karaktere sahiptir. X “o iyi bir Hıristiyan’dı” diyor; Y buna sertçe “sanırım iyi bir Kilise Adamı olduğunı kastediyorsunuz” diye yanıt veriyor. X, “o iyi bir kocaydı” diyor; Y buna katılarak, “evet sadık, makul, çalışkan ve asla elini kaldırmayan ve sesini yükseltmeyen biri AMA ...” diyor. Şimdi, bu örneklerin gösterdiği güçlüğü ciddiye alan felsefî bir ahlâkçıyı henüz okumadım.

(b) Herhalde hepimiz şunda hemfikiriz: Belirli bir durumda birinin görevini yapması, başka herhangi bir rasyonel varlığın “benzer bir durumda” ne yapacağına dair bazı ipuçları verir. Ancak görevlerimizin çoğu, sosyal adalet gibi özünde tartışmalı bir kavramın belirli bir kullanımına bağlılığımızdan kaynaklanmaktadır. Şimdi şu soru ortaya çıkıyor: Böyle bir bağlılığa

gönderme yapmak, herhangi bir “benzer durumun” gerekli bir parçası olarak kabul edilecek mi? Eğer öyleyse, o zaman görevin evrensellik kriteri önemsiz hale gelir; eğer değilse, o zaman pek çok önemli meselede uygulanamaz hale gelir. Ancak bu sonuçlardan herhangi biri, herhangi bir anlayışlı ve ciddi ah-lâkçiyı tatmin edebilir mi?

Son Sözler

Sonuç olarak şu iki eleştiri çizgisini öngörmek isterim: (1) “Mâkuliyet”, “dönüşüm mantığı” vb. ifadelere yapılan tüm atıflara rağmen, bu makalenin -Bay Hampshire’ın çok yerinde kullandığı “yeni gericilik” kavramını hatırlatır şekilde-, sadece aklın gizli bir hinliği olduğundan şikâyet edilebilir. Mâkuliyeti kaçınılmaz çatışmaların peşinde aramak, onu kalbin ve kanın önderliğinde ya da tarihin aktüel ilerleyişinde aramak kadar paradoksal ve tehlikeli değildir. Pek çok büyük felsefi anlatıma göre akıl, esasen evrensel rızayı talep ve hak eden bir şeydir. Yani insanlar arasında birliği sağlayan her şeyin tezahürü ve / veya teorik olarak tüm insanlar tarafından tatmin edici olarak kabul edilebilecek bu tür inançlar için sürekli bir arayış. Akıl ile ilgili bu anlatım, ana endişemiz bilimde aklın kullanımı veya tezahürü olduğu sürece yeterli olabilir. Ancak dini, politik ve sanatsal sorunların tartışılmasını mümkün kılan akıl unsurlarının bir açıklaması olarak tamamen başarısız olur. Aydınlanmadan bu yana, bazı parlak düşünürler, bu son alanlarda düşüncemizdeki irrasyonel unsurları vurgulamaktan hayli memnun olmuş gibi görünmektedirler. Bu makaledeki amacım, bu tehlikeli eğilimle mücadele etmek ve onu bir ölçüde düzeltmektir.

(2) Önerdiğim yeni kavram grubunun, bir dizi kavramı kullanmamızla ilgili bazı gerçekleri -fikir tarihçileri ve sosyologlar için önemli olabilecek, ancak bu kullanımların ne olduğunu bize hiçbir şekilde açıklamayan gerçekler- sahte mantıksal kılıktı sunduğu şeklinde bir itiraz gelebilir. (Farazi itirazcıya göre) genel olarak, bir kavramı, teoriyi veya başka bir düşünce aracını anladığımız söylenebilecek iki farklı anlam vardır. Birincisi, “mantıksal” anlamdır ki, onu anlamak demek, (a) riayet etmek ve (b) doğru kullanımı yöneten kurallara uymak, demektir. İkincisi ise, onu anlamanın yol açtığı tüm koşulları bilmek anlamına gelen ve şimdiki kullanma şeklimizi belirleyen “tarihsel” anlamdır. Şimdi bu iki anlamı karıştırmak, hayli sofistike bir biçimde “tarihselci safsatayı” uzatmaktır. Tabii ki, bu iki anlamı karıştırmaktan kaçınmamız gerektiğine katılıyorum. Ama bana göre, farklı türden durumlarda, aralarındaki bağlantıyı doğru bir şekilde görmemiz de aynı derecede önemlidir.

Bu bağlantı, bir kavramın uygun kullanımının basitçe, tümdengelimli amaçlar için kullanılması anlamına geldiği zaman en zayıf olanıdır: örneğin,

fizik bilimlerinin herhangi bir temel kavramının anlamının öngörü gücü ile eşitlendiği zaman. Böyle bir durumda, bir kavramın netleştirilmesi veya daha iyi anlaşılması, doğal olarak kişinin onu kullanma becerisinde ve güveninde gelişme anlamına gelecektir. Örneğin, kullanımını düzenleyen kuralların tam ve net bir açıklaması sayesinde. Ancak oldukça açık bir şekilde bu açıklama, tüm kavramlara ve özellikle de değerlendirici kavramlara hizmet etmeyecektir. Kuşkusuz, bazı değerlendirici kavramların kullanımı öngörücü görünebilir. Fakat bu görünüm, bence, her zaman aldatıcıdır ve değerlendirme konusunun (bir adam, bir karakter, bir uygulama, bir tür eylem), ona yapılan herhangi bir referansın her zaman gizli bir şekilde öngörülebilir olduğu gerçeğinden kaynaklanmaktadır. Bu nedenle, bir insanı bilge olarak adlandırmak, bir anlamda onun davranışını tahmin etmektir; ancak onu “bilge” olarak nitelendirmemiz, ne kendisi hakkında öngörülebilir olan şeylere bağlı olmasından ne de onun henüz bilinen davranışının geleceğe ya da bilinmeyen geçmişe yansıtılabilecek olmasındandır. Benzer şekilde, X'e iyi bir şair diyoruz çünkü birkaç güzel şiir yazmıştır. Ama bu onun daha fazla şiir yazacağına veya erken dönem başyapıtlarına dönüş yapacağına dair hiçbir öngörü içermez. Basitçe, bir şeyi olumlu olarak değerlendirmek, onun genel olarak kabul edilmiş belirli standartları karşıladığını iddia etmektir. Bu nedenle, herhangi bir bilim kavramının açıklığa kavuşturulmasından çok farklı bir yolla elde edilecek olan bir değerlendirme kavramının netleştirilmesini veya daha iyi anlaşılmasını beklemeliyiz.

Peki nasıl elde edilebilir? Bu tür bir açıklığa kavuşturmanın, belirli bir değerlendirme kavramının *bugün kullandığımız gibi* farklı kullanımlarını değil, aynı zamanda büyümesini ve gelişimini göstermek gibi örneklerin dikkate alınmasını da içermesi gerektiğini savunacağım. Çünkü belirli bir değerlendirme kavramını uyguladığımızda tam olarak ne yaptığımızı görmek istiyorsak, bunu öğrenmenin bir yolu, söz konusu kavramın şu anda kabul edilen versiyonunun hangi belirsiz veya daha karışık veya daha sınırlı versiyondan (veya kökenden) türetildiğini sormaktır. Genel olarak, belirli bir bilimsel kavramın sonuç çıkarma gücünü, yakından ilişkili diğer kavramlarınkilerle karşılaştırarak, ne anlama geldiğini daha kesin bir şekilde anlamaya başlarız. Bir değerlendirme kavramı söz konusu olduğunda, onun ne anlama geldiğini en iyi, şimdi bizim kullanımlarımızı onun veya atalarının önceki kullanımlarıyla karşılaştırarak ve karşılaştırarak, yani nasıl ortaya çıktığını düşünerek anlayabiliriz. Eğer bu tarihselcilik ise, yanıltıcı olduğunu söyleyemem ve eğer değerlendirme kavramları ile bağlantılı olarak kabul edilebilir ise, o zaman kabul edilebilirlik sınırının nerede çizilmesi gerektiğini sormaya değer.